

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

3-maxsus
son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI**

№ 5/3 (5) – 2025

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy kengashi huzuridagi Sudyalari oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarqand viloyat IIB Tibbiyot bo'limi psixologik xizmat boshlig'i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Юсупов Хуршид Муратжанович</i> ПЕРВЫЕ ШАГИ ДВУХСТОРОННЕГО СОТРУДНИЧЕСТВА САУДОВСКОЙ АРАВИИ С МОМЕНТА НЕЗАВИСИМОСТИ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН	9-13
<i>Najmiddinov Zafar Xoshimjonovich</i> O'RTA OSIYO FAQIHLARINING MUSANNIFAK ASARLARIGA TA'SIRI XUSUSIDA	14-19

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Madraimova Marxamat Raximberganovna</i> XORAZM VILOYATIDA KICHIK BIZNES VA TADBIRKORLIKNI DAVLAT TOMONIDAN TARTIBGA SOLISHNING OBYEKTIV ZARURLIGI VA AHAMIYATI	20-23
<i>Abdullaev Jamshid Obidovich</i> SUN'IY INTELLEKT — XIZMAT KO'RSATISH SOHASIDA SAMARADORLIKNI OSHIRISH VOSITASI SIFATIDA	24-30
<i>Абдуллаев Алтинбек Янгибаевич</i> ДОННИ ҚАЙТА ИШЛАШ КОРХОНАЛАРИДА МАҲСУЛОТ ИШЛАБ ЧИҚАРИШ ХАРАЖАТЛАРИ ҲИСОБИНИ ЮРИТИШ ВА ТАННАРХ КАЛКУЛЯЦИЯСИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	31-46
<i>Ziyadullayev Zuxriddin Ilxom o'g'li</i> TIJORAT BANKLARI TRANSFORMATSIYASI BORASIDA NAZARIY VA HUQUQIY ASOSLAR	47-51
<i>Alimova Saboxat Gaziyevena, Erkinova Sevinch</i> YASHIL IQTISODIYOT VA ATROF MUHIT MUAMMOLARI	52-56
<i>Zokirova Gavxar</i> GLOBAL PENSIYA TIZIMLARI BARQARORLIGI VA YETARLILIGI TAHLILI	57-66

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Tursunkulova Shaxnoza Tuychiyevena, Muxtorov Muxsin Jabborovich</i> TASAVVUFDA INSON MA'NAVIY KAMOLOTI MASALASI	67-73
<i>O'rinboyev Davlatjon Bahtiyorovich</i> IJTIMOIY FALSAFADA STRATEGEMALARNING O'RNI VA AHAMIYATI	74-79
<i>Alimov Mansur Narboyevich</i> PEDAGOGIYALARNING MA'NAVIY-AXLOQIY VA KASBIY RIVOJLANTIRISHDA AJDODLAR MA'NAVIY MEROSINING O'RNI. ("SILSILAT UL-ORIFIYN VA TAZKIRATU-S-SIDDIQIYN" ASARI MISOLIDA)	80-87
<i>To'xtasinov Shukurjon Shavkatjon o'g'li</i> MILLIY BIRLIK VA SIYOSIY HOKIMIYATGA DOIR JADIDLAR QARASHLARINING IJTIMOIIY- FALSAFIY AHAMIYATI	88-95
<i>Nurmatova Umida Jalolidinovna</i> AN'ANAVIY O'QISHNING GNOSEOLOGIK JIHATLARI	96-101

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Abdullaeva Charos Baxramovna</i> ZAMONAVIY LINGVISTIKADA REKLAMA DISKURSI TUSHUNCHASI	102-105
<i>Umarqulova Munira Zohidjon qizi</i> ILMIY-FANTASTIK ADABIYOT: JANRNING SHAKLLANISHI, RIVOJLANISHI VA POETIK CHEGARALARI	106-119
<i>Xaydarova Gavhar Abdukadirovna</i> ZAMONAVIY LINGVISTIK MADANIYAT KONTEKSTIDA "SPORT DISKURSI" TUSHUNCHASINING NAMOYON BO'LISHI	120-124
<i>Mirzarahimov Bahodir Shavkat o'g'li</i> "XALQ SO'ZI" GAZETASINING MATNLARINI DAVR BO'YICHA TASNIFLASH BOSQICHLARI	125-129
<i>Boboqulova Nilufar Xayrullo qizi</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA SHOULDER/YELKA, ELBOW/TIRSAK HAMDA WRIST/BILAK SOMATIK KOMPONENTLI MAQOLLARNING KONSEPTUAL TAHLILI	130-137
<i>Yangiboyeva Feruza Ortiq qizi</i> TIPS FOR TEACHING ENGLISH: STRATEGIES FOR EFFECTIVE LANGUAGE LEARNING	138-145
<i>Ибодуллаева Гавхар Уринбаевна</i> ОБУЧЕНИЕ ШКОЛЬНИКОВ К НАЧАЛЬНОМУ УРОВНЮ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА В СРЕДНЕ- ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛАХ В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЕ	146-151
<i>Kuvvatov Raxmatulla Hikmatillayevich</i> SAN'ATGA OID AFORIZMLARNING LINGVOKULTUROLOGIK TAHLILI.....	152-156
<i>Ibodullayeva Gulshod Urinovna</i> CHET TILLARINI O'RGANISHDA IMMERSIV O'QITISH USHLUBLARI –SAMARALI YO'NALISH, YONDASHUVLAR VA XULOSALAR.....	157-160
<i>Habibullayeva Gulsanam Inomjon qizi</i> INNOVATIVE METHODS OF TEACHING READING (FOR PRE INTERMEDIATE LEVELS)	161-165
<i>Berdimurotova Sevara Maxmudovna</i> TILSHUNOSLIKDA TERMINOLOGIYANING XUSUSIYATLARI.....	166-169

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Kuchimova Shaxlo</i> VASIYATNOMANING OG'ZAKI SHAKLI VA UNI TUZISHDA ZAMONAVIY AXBOROT TEKNOLOGIYA VOSITALARIDAN FOYDALANISH ISTIQBOLLARI	170-176
<i>Jumanazarov Faxriddin Erkinovich</i> KONTRAFAKT MAHSULOTLARNI ANIQLASH VA ULARNING MUOMALASIGA QARSHI KURASHISH MUAMMOLARI	177-183
<i>Курбанова Эльмира Асадовна</i> ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ОВД С ГОСУДАРСТВЕННЫМИ И ИНЫМИ ОРГАНИЗАЦИЯМИ ПО ПРОФИЛАКТИКЕ БЕЗНАДЗОРНОСТИ И ПРАВОНАРУШЕНИЙ СРЕДИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН	184-190

<i>Raxmatullayev Xurshidjon Shukurilla o'g'li</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI QONUNCHILIGIDA KRIPTO-AKTIV VA U BILAN BOG'LIQ BO'LGAN AYRIM MUAMMOLAR.....	191-195
<i>Aldamuratova Amangul Uralbayevna</i> FUQAROLIK PROTSESSIDA AJRIMLAR TUSHUNCHASI VA TURLARI	196-200
<i>Xakimov Jahongir Olimjon o'g'li</i> KIBERFIRIBGARLIK VA KIBERKORRUPSIYA – RAQAMLI DUNYODAGI MURAKKAB JINOYATLAR.....	201-208
<i>Ergashev Qaxramon Zokirjonovich</i> KORRUPSIYAVIY JINOYATLARGA QARSHI KURASHISHNING IJTIMOY ZARURATI.....	209-219
<i>Normatov Isomiddin Dustqul o'g'li</i> XUFIYONA IQTISODIYOTGA QARSHI KURASHISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI	220-224
<i>Пулатов Темурабек Гайратжон угли</i> ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ ПРИМЕНЕНИЯ ТЕХНОЛОГИЙ КИС В СЕКТОРЕ ФИНАНСОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ	225-231
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Yaqubov Fazliddin Muxitdinovich</i> JISMONIY TARBIYA VA SPORT MUTAXASSISLARINING ILMIY-TADQIQOTCHILIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHDA FANLARARO INTEGRATSIYA	232-236
<i>Sharipova Farida Salimdjanoyn, Qo'ng'irotova Anorxol</i> TIBBIYOT OLIYGOHLARIDA "TIBBIY BIOLOGIYA" HAMDA "UMUMIY GENETIKA" FANLARINI O'QITISHDA INTERFAOL METODLAR SAMARADORLIGI	237-241
<i>Собирова Гулибарно Зайнутдин кизи</i> МЕТОДИКА ИНТЕРАКТИВНОГО ОБУЧЕНИЯ В РАЗВИТИИ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА	242-252
<i>Salayev Donyor Baxtiyarovich</i> ZAMONAVIY JISMONIY TAYYORGARLIKNING NAZARIY VA AMALIY ASOSLARI.....	253-259
<i>Turdimuratov Dilmurad Yuldashevich</i> OLIY TA'LIM MUASSASASIDA BOKS MURABBIYLARINI KASBGA YO'NALTIRISH TIZIMINING XUSUSIYATLARI	260-266
<i>Hakimova Nargiza Uralovna</i> YOSH KURASHCHI QIZLARDAN MUVOZANAT QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISHDA RAQS VA HARAKATLI O'YINLARDAN FOYDALANISH TEXNOLOGIYASI	267-273
<i>Otepbergenov Jetkerbay Sakbergenovich</i> MODULLI TA'LIM SHAROITIDA TALABALARNI INTELLEKTUAL RIVOJLANTIRISHGA UNDASH MUAMMOSI	274-279

Received: 10 April 2025
Accepted: 15 April 2025
Published: 28 April 2025

Article / Original Paper

FUQAROLIK PROTSESSIDA AJRIMLAR TUSHUNCHASI VA TURLARI

Aldamuratova Amangul Uralbayevna

O'zbekiston Respublikasi Sudyalar Oliy maktabi
tinglovchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada fuqarolik protsessining asosiy protsessual hujjatlaridan biri ajrimlar tushunchasi mazmun-mohiyati ochib berilgan. Maqolada milliy va xorijiy olimlar qarashlari, qonunchilik normalari tahlil qilingan holda turli asoslarga ko'ra tasniflangan.

Kalit so'zlar: Fuqarolik protsessi, sud hujjati, ajrimlar, qarorlar, qonuniylik.

CONCEPT AND TYPES OF DETERMINATIONS IN CIVIL PROCEEDINGS

Aldamuratova Amangul Uralbaevna

student of the Higher School of Judges of the
Republic of Uzbekistan

Abstract. This article reveals the essence of the concept of rulings, one of the main procedural documents of civil proceedings. The article analyzes the views of domestic and foreign scientists, legislative norms, and classifies them according to various criteria.

Keywords: Civil procedure, judicial act, rulings, decrees, legality.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SP1342V5SI3Y2025N28>

Sud davlat hokimiyati organi sifatida ko'rilayotgan va hal etilayotgan masala bo'yicha sud hujjatlaridan birini (hal qiluv qarori, ajrim, qaror va buyruq) qabul qiladi. Sudning qonuniy kuchga kirgan hujjatlari barcha davlat organlari va boshqa organlar, tashkilotlar, mansabdor shaxslar va fuqarolar uchun majburiydir hamda O'zbekiston Respublikasining butun hududida ijro etilishi lozim (FPKning 16-moddasi).

Yuridik adabiyotlarda ko'rsatilishicha, fuqarolik ishlari bo'yicha hal etiladigan masalalarga ko'ra, sud hujjatlari quyidagi turlarga – hal qiluv qarori, ajrim, sud buyrug'iga bo'linadi [1].

Yuridik fanda sud ajrimlarining mohiyatini aniqlashga urinishlar bo'lgan. Chunonchi, K.S.Yudelson sud qarorlari va ajrimlari o'rtasidagi farqni ko'radi [2]. Bunda u quyidagi belgilari bilan tavsiflaydi: ular qonunga bo'ysunadi; ulardagi normalar yo'llangan shaxslar uchun majburiydir; sudning hal qiluvchi faoliyatiga taalluqli masalalarga taalluqli bo'lsa; sud hokimiyati ifodasining protsessual shaklini ifodalaydi.

N.B.Zeyder ham sud ajrimlarining mohiyatini sudning hal qiluv qarori bilan taqqoslash orqali o'rganadi. Hal qiluv qarori ham, ajrim ham sud qarorlarining turlari bo'lib, ular uchun

umumiy bo'lgan ular ishni ko'rish va hal qilish jarayonida qo'yilgan masalalar bo'yicha sudning mulohazalarini rasmiylashtiradi hamda majburiy xususiyatga ega bo'ladi. Biroq ularning protsessual tabiati turlicha, chunki ta'riflar ishni ko'rib chiqishda yuzaga keladigan turli xil alohida masalalarni hal qiladi, bu esa boshqa farqlarni ham keltirib chiqaradi [3].

D.M.Chehotning yozishicha, sud ajrimi odil sudlov akti bo'lib, unda sudning xohish-irodasi qayd etiladi, biroq u "taraflar o'rtasidagi nizoni mazmunan hal etish, asosan esa ishni ko'rish jarayonida yuzaga keladigan qo'shimcha masalalarni hal etishga" bayon etiladi [4].

G.V.Voronkov [5] sudning ta'rifini odil sudlov akti sifatida tavsiflab, bu qarorlar va ajrimlarni birlashtirishini ta'kidlaydi. Ammo shu bilan birga, muallif ta'riflar fuqarolik protsessida hal qiluvchi emas, balki bo'ysunuvchi, xizmat, akt rolini o'ynashini ta'kidlaydi. Qonuniy va asoslantirilgan qaror chiqarilishini ta'minlaydigan, bu esa sudning hal qiluvchi faoliyatidan farq qiladigan boshqaruv faoliyatining mohiyatidan kelib chiqadi.

Fuqarolik ishlari bo'yicha sud tomonidan chiqariladigan sud hujjatlarining farqiga oid ko'rsatmani M.G.Avdyukovda [6] ham uchratish mumkin: ish yuritish jarayonida yuzaga keladigan barcha boshqa (asosiy masaladan tashqari) masalalarni hal qiladi.

Boshqa mualliflar, umuman olganda, qarorlardan farqli o'laroq, ta'riflarning huquqiy tabiati bir xil emasligi yoki ularning mohiyatini to'liq ochib berish mumkin bo'lgan ta'riflarning boshqa xususiyatlarini (shakli, qaror tartibi) hisobga olish zarurligi haqida gapiradilar.

Turli nuqtai nazarlarni o'rganish shuni ko'rsatadiki, ularning mualliflarining ko'plab xulosalari to'g'ri. Bu, xususan, sudning hal qiluv qarori va ajrimi o'rtasidagi mavjud farqlarni, har bir turdagi ajrimning turlicha roli va ahamiyatini ko'rsatishga taalluqlidir. Biroq, ularning huquqiy tabiati yetarlicha chuqur o'rganilmagan, ta'riflarning barcha muhim xususiyatlari ochib berilmagan ko'rinadi.

Sudning hal qiluv qarorlari va ajrimlari nisbatiga yangicha qarash imkonini bergan bo'lar edi.

Hal qiluv qarorlari va ajrimlar bir turga — sud qarorlariga mansubdir. Ular bir-biridan tubdan farq qiladigan huquqiy tabiatga ega bo'lishi mumkin emas.

Mamlakatimiz qonunchiligiga asos fuqarolik ishi bo'yicha birinchi instansiya sudining ajrimi ish mazmunan hal qilinmaydigan sud hujjati hisoblanadi (FPK 6-moddasining oltinchi qismi).

Shu bilan birga, fuqarolik ishini ko'rishda vujudga keladigan masalalar bo'yicha ajrimlarning o'z vaqtida va to'g'ri chiqarilishi, uni belgilangandek sud muhokamasiga tayyorlash, protsess ishtirokchilarining huquqlarini amalga oshirish, qonuniy, asosli va adolatli hal qiluv qarori qabul qilishga yordam beradi.

Birinchi instansiya sudining ajrimlarini chiqarish, mazmuni va ijro etishni tartibga soluvchi umumiy qoidalari FPK 24-bobida nazarda tutilgan. Birinchi instansiya sudining ajrimlari alohida xonada (maslahatxonada) tuziladigan alohida protsessual hujjat shaklida ham, sud majlisi bayonnomasiga sud tomonidan qabul qilingan qaror haqida tegishli yozuv kiritgan holda sud majlisi zalida ham chiqarilishi mumkin.

Sud alohida protsessual hujjat sifatida:

arizani ish yuritishga qabul qilish va ish qo'zg'atish to'g'risida;

arizani ish yuritishga qabul qilishni rad etish to'g'risida;

arizani qaytarish to'g'risida;

ishni sud muhokamasiga tayyorlash to'g'risida;

ishni sud muhokamasiga tayinlash to'g'risida;
bir turdagi ishlarni birlashtirish va bir nechta talablarni alohida ish yuritishga ajratish to'g'risida;
ishni yopiq sud majlisida ko'rish to'g'risida;
ishni sirtidan ish yuritish tartibida ko'rish to'g'risida;
ishga daxldor bo'lmagan javobgarni almashtirish yoki shaxsni sherik javobgar sifatida ishga jalb qilish to'g'risida;
ish bo'yicha boshqa shaxslarni jalb qilish to'g'risida;
huquqiy vorislar protsessga kirishishi to'g'risida;
sud topshirig'i to'g'risida;
da'voni ta'minlash, da'voni ta'minlashning bir turini boshqasi bilan almashtirish, shuningdek da'voni ta'minlash choralarini bekor qilish to'g'risida;
rad qilish haqidagi arizani qanoatlantirish yoki rad qilish to'g'risida;
shaxsni majburiy keltirish to'g'risida;
sud jarimasini solish to'g'risida;
sud ekspertizasi tayinlash to'g'risida;
javobgarni (qarzdorni) qidirish to'g'risida;
ish bo'yicha ish yuritishni to'xtatib turish va tiklash to'g'risida;
arizani ko'rmasdan qoldirish to'g'risida;
ish yuritishni tugatish to'g'risida;
er-xotinga yarashish uchun muhlat tayinlash va ish muhokamasini keyinga qoldirish to'g'risida;
alimentlarni hal qiluv qarori qabul qilingunga qadar undirish to'g'risida;
ishni bir suddan boshqa sudga o'tkazish to'g'risida;
sud buyrug'ini bekor qilish to'g'risida;
ishni soddalashtirilgan ish yuritish tartibida ko'rish yoki ishni da'vo ishini yuritishning umumiy qoidalari bo'yicha ko'rishga o'tish to'g'risida;
hal qiluv qarori yozuvidagi xatolarni va aniq ko'rinib turgan arifmetik xatolarni tuzatish to'g'risida;
hal qiluv qarorini tushuntirish to'g'risida;
hal qiluv qarorini darhol ijro etish haqida;
darhol ijro etishga qaratilmagan hal qiluv qarorining ijrosini ta'minlash haqida;
sirtidan qabul qilingan hal qiluv qarorini qayta ko'rish to'g'risida;
hakamlik sudi hal qiluv qarorini bekor qilish yoki bekor qilishni rad qilish to'g'risida;
hakamlik sudi hal qiluv qarorini majburiy ijro etish uchun ijro varaqasi berish yoki berishni rad etish to'g'risida;
chet davlat sudining yoki chet davlat hakamlik sudining (arbitrajining) hal qiluv qarorini tan olish va ijro etish yoki buni rad etish to'g'risida;
chet davlat sudining yoki chet davlat hakamlik sudining (arbitrajining) hal qiluv qarorini tan olish va ijroga qaratish haqidagi arizani qaytarish to'g'risida;
protsessual muddatlarni uzaytirish va tiklash to'g'risida;
hal qiluv qarorining ijrosini kechiktirish yoxud bo'lib-bo'lib ijro etish, uni ijro etish usuli va tartibini o'zgartirish to'g'risidagi masalalar bo'yicha ajrim chiqarishga majbur;

da'vo ariza (ariza)ni sudga taalluqliligiga ko'ra, iqtisodiy sudga yoki ma'muriy sudga ko'rib chiqish uchun o'tkazish to'g'risida;

fuqarolik ishlari bo'yicha sud ish materiallarini sudga taalluqliligiga ko'ra, iqtisodiy sudga yoki ma'muriy sudga ko'rib chiqish uchun o'tkazish va fuqarolik sud ishini yuritishni tugatish to'g'risida ajrim chiqarishi mumkin.

Xorij tajribasiga nazar tashlasak, Yaponiyada fuqarolik protsessida sud ajrimlari bir necha turga bo'linadi. Ushbu ajrimlar sud jarayonida qabul qilingan qarorlarning turi va mazmuniga ko'ra farqlanadi. Yaponiya fuqarolik protsess kodeksining (Civil Procedure Code) asosida sud ajrimlari asosan quyidagi turlarga bo'linadi:

1. Ijobiy ajrimlar (Affirmative Decisions)

Bu turdagi ajrimlar sud tomonidan ishning mazmuni bo'yicha ijobiy qaror qabul qilinganini anglatadi. Ijobiy ajrimlar, odatda, da'vo arizasida ko'rsatilgan talablarni qondirishga yoki taraflar o'rtasidagi huquqiy munosabatlarni aniqlashga qaratilgan.

2. Rad etish ajrimlari (Dismissal Decisions)

Rad etish ajrimlari, sud tomonidan da'vo yoki ariza rad etilganda qabul qilinadi. Bu turdagi ajrimlar, odatda, ishning asosi yoki protsessual xato sababli qabul qilinadi.

3. To'xtatish ajrimlari (Stay Decisions)

To'xtatish ajrimlari sud jarayonini ma'lum vaqtga to'xtatishga qaratilgan qarorlardir. Bu, masalan, taraflar o'rtasidagi kelishuv yoki mediatsiya jarayonini amalga oshirish uchun to'xtatilishi mumkin.

4. Ijro ajrimlari (Execution Decisions)

Ijro ajrimlari, sud qarorlarini amalga oshirish uchun qabul qilinadigan qarorlardir. Bu turdagi ajrimlar, sudning avvalgi ijobiy yoki rad etish qarorlarini amalga oshirishga qaratilgan.

5. Maxsus ajrimlar (Special Decisions)

Maxsus ajrimlar, muayyan protsessual vaziyatlarda qabul qilinadigan maxsus qarorlardir. Masalan, sud tomonidan ishni qayta ko'rib chiqish yoki yangi dalillarni qabul qilish haqidagi qarorlar.

6. Oraliq qarorlar (Interim Decisions)

Oraliq qarorlar, sud jarayoni davomida qabul qilinadigan va ishning oxirgi qarorini qabul qilishdan oldingi qarorlardir. Bu qarorlar, odatda, protsessning davomida muammolarni hal qilish uchun zarur bo'ladi.

Yaponiyada fuqarolik protsessida sud ajrimlari turlari sud jarayonining samaradorligi va adolatligini ta'minlash uchun muhim ahamiyatga ega. Sud ajrimlari har bir holatga mos ravishda qabul qilinadi va ularning maqsadi taraflarning huquqlarini himoya qilish va protsessni samarali olib borishdir.

Qozog'istonda ham sud ajrimlari bir necha turga bo'linadi:

- Asosiy ajrimlar (Sudyaning sheshimi): Sudning asosiy qarorlari, ya'ni ishning mazmuni bo'yicha qabul qilingan qarorlar. Ular taraflarning huquqiy munosabatlarini aniqlash va hal qilishda muhim rol o'ynaydi.

- Protsessual ajrimlar (Protsessualdiq sheshimder): Protsessual jarayonlar bilan bog'liq qarorlar. Bu ajrimlar sud jarayonining yuritilishi, dalillarni taqdim etish, muddatlarni belgilash va boshqa protsessual masalalarni qamrab oladi.

- Ijro ajrimlari (Orindau sheshimderi): Sud qarorlarini ijro etish bo'yicha qabul qilingan ajrimlar. Ushbu ajrimlar sud qarorlarini amalga oshirish uchun zarurdir.

Fuqarolik protsessual huquqining muhim institutlaridan biri bo'lgan **sud ajrimlari** fuqarolik ishlarini hal etish jarayonida sud tomonidan qabul qilinadigan protsessual hujjatlar qatorida alohida o'rin tutadi. Ushbu maqolada ajrim tushunchasi, uning huquqiy tabiati va amaliyotdagi turlari tahlil qilinib, ajrimlar fuqarolik protsessining samarali yuritilishida qanday vazifa bajarayotgani ochib berildi.

Tahlillardan kelib chiqib xulosa qilish mumkinki, sud ajrimlari:

- protsessning muayyan bosqichida sud tomonidan qabul qilinadigan, ma'lum protsessual harakatlarga nisbatan rasmiy munosabatni ifoda etuvchi;

- sud ishini to'xtatish, davom ettirish, rad etish, ta'minlash kabi huquqiy natijalarni keltirib chiqaradigan;

- qarordan farqli ravishda ishni yakunlamaydigan, ammo ish yuritishga bevosita ta'sir ko'rsatadigan hujjat sifatida namoyon bo'ladi.

Shuningdek, ajrimlar institutini takomillashtirish uchun yagona klassifikatsiyani ishlab chiqish, ularni aniq va lo'nda shaklda rasmiylashtirish, sudyalarga uchun uslubiy ko'rsatmalar yaratish va elektron shakldagi ajrimlar bazasini tashkil etish maqsadga muvofiqdir.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Гражданский процесс: Учебник / Под ред. М.К. Треушникова. – 6-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательский Дом «Городец», 2018. – С. 398.
2. Юдельсон К. С. Основные задачи и формы деятельности суда первой инстанции в советском гражданском процессе // Ученые записки Свердловского юридического института. 1955. Т. 3. С. 113, 123
3. Зейдер Н. Б. Судебное заседание и судебное решение в советском гражданском процессе: Учеб. пособие. Саратов, 1959. С. 54–58
4. Чечот Д. М. Постановления суда первой инстанции по гражданским делам. М., 1958. С. 9.
5. Воронков Г. В. Определение суда первой инстанции в советском гражданском процессе: Учеб. пособие. Саратов, 1967. С. 29
6. Авдюков М. Г. Судебное решение. М., 1959. С. 5.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/3 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil: scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).